

Cenu Samuela Tešedíka si prevzala jej prvá laureátka zo SR

Mgr. Anita Murgašová

programová riaditeľka
Metodického centra UMB pre Slovákov žijúcich v zahraničí
a zahraničných študentov

05. októbra 2012 o 19,00 hod. vo vojvodinskej Selenči

Cenu Samuela Tešedíka¹ udeľujú.

¹ **Samuel Tešedík (1742 – 1820):** pedagóg, odborný spisovateľ, publicista, národohospodár, zakladateľ poľnohospodárskeho školstva v Uhorsku, evanjelický farár; Narodil sa v Peštianskej stolici (Alberti (dnes Albertirsa, Maďarsko), kde bol jeho otec, rodák z Púchova, farárom slovenských prisťahovalcov. Ako sedemročný osirel a matka, bratislavská Nemka, sa s ním v roku **1749** vrátila do svojho rodného mesta. Neskôr na univerzitách ho ovplyvnili významní učenci tej doby a rovnako aj rodiaci sa kapitalistický ruch nemeckých miest. Najväčší vplyv mal naňho **J. A. Komenský**, tiež myšlienky J. J. Rousseaua, B. J. Basedowa, G. Ch. Salzmana, H. J. Campeho, J. F. Mayera, H. J. Pestalozziho. Vďaka nim pochopil potrebu vzdelávania dolnozemskej roľníkov. Jeho celoživotným cieľom bolo čo najužšie **spojiť školu a výchovu s potrebami života**.

V časopisoch publikoval množstvo štúdií a úvah s rozličnou tematikou, prevládali však práce z pedagogiky a hospodárstva. Okrem praktických rád pre roľníkov kritizoval vtedajšie pomery na dedine a prezentoval vlastné názory na ideálne usporiadanie roľníckej obce. Za najhlavnejšiu príčinu biedy pokladal nevzdelanosť, ktorú je možné odstrániť osvetovými a osvieteneckými reformami. Bojoval proti prežitkom, poverám, propagoval agrotechnickú vzdelanosť dedinského ľudu, poľnohospodárske novinky, striedavý oševný systém miesto úhorového, pestovanie lucerny, priemyselných plodín, zúrodňovanie dusičnatých pôd, zavodňovanie lúk, rozvoj ovocinárstva, zakladanie manufaktúr. Na Dolnú zem *priniesol* z južného Slovenska agáty. Naučil dedinský ľud chovať včely a spracovávať ich produkty.

Ide o jednu z najvšestrannejších osobností slovenskej histórie a najvýznamnejšieho dolnozemskeho slovenského intelektuála, vynikajúceho učenca a pedagóga. Na rozdiel od autorov ostatných utópií dokázal nemálo zo svojich predstáv aj uskutočniť – meliorácia močaristej dolnozemskej pôdy.

V roku 1779 založil Samuel Tešedík v Sarvaši Institutium oeconomicum (Poľnohospodársko-priemyslový inštitút), spájajúci teoretickú a praktickú prípravu. To bolo v Uhorsku novum. Na vybudovanie budovy školy vynaložil Tešedík aj vlastné prostriedky. Založil ju pre deti poddaných v snahe vychovať z nich dobrých poľnohospodárov a gazdíné, ako i dedinských učiteľov, ktorí by potom šíрили poľnohospodársku osvetu. Na trojtriednej škole **sa vyučovalo aj v slovenčine**. Už v roku 1780 vydal Tešedík "Knižečku k čítaniu a k prvním začiatkum školských dítiek". Ak nerátame Doležalovu Abecedu, bola to vôbec prvá slovenská detská kniha. Po desiatich rokoch mal inštitút už 991 žiakov, ktorí prichádzali z celého Uhorska. Tešedík sa stal autoritou a jeho inštitút bol považovaný za "matku alebo vzorovú školu" pre celé uhorské školstvo. Menovito boli týmto

- Spoločnosť pre edukáciu a kultúru v Nadlaku,
- Asociácia slovenských pedagógov v Srbsku,
- Čabianska organizácia Slovákov v Maďarsku,
- v súčinnosti so Svetovým združením Slovákov v zahraničí (ďalej SZSZ).

Cena sa udeľuje individuálne:

- a) Slovákom žijúcim v zahraničí,
- b) občanom Slovenskej republiky, ktorí svojou činnosťou výrazne a dlhodobo prispeli k rozvoju slovenského národnostného školstva v zahraničí.**

Cena sa udeľuje každoročne pri príležitosti Svetového dňa učiteľov – **5. októbra**, ktorý bol vyhlásený UNESCO-m v roku 1994 (World Teachers Day) ako pripomienka Charty učiteľov – Odporúčania o postavení učiteľov, podpísanej v tento deň v roku 1966.

Cena sa udeľuje:

- a) za vynikajúcu pedagogickú, organizátorskú a riadiacu prácu v oblasti slovenského národnostného školstva v zahraničí;
- b) za didakticko-metodickú prácu vykonávanú v prospech vzdelávania v slovenskom jazyku v zahraničí;
- c) za mimoriadnu voľnočasovú činnosť vyvíjanú pre deti a mládež v

inštitútom inšpirované také školy ako Georgicon, ktorý založil v roku 1799 v Keszthely gróf Festetics na výchovu správcov pre veľkostatky maďarskej aristokracie. Napriek obrovskému úspechu a prestíži však Tešedíkova škola v roku 1806 kvôli nedostatku finančných prostriedkov zanikla.

Popri kňazskom poslaní (slúžil ako farár slovenských vystaňovalcov v Maďarsku) bol aj učiteľom a národohospodárom a osvetárom. Jeho aktivity ďaleko presiahli mesto i región. Napísal aj niekoľko zásadných diel z oblasti poľnohospodárstva, štátnej správy, pedagogiky a v spoločenskovednej oblasti.

Najvýznamnejšia je jeho reformno-pedagogicko-osvietenská činnosť a úsilie o hospodárske povznesenie uhorského roľníka poľnohospodárskou osvetou, najmä zavádzaním racionalizačných metód a noviniek až po tzv. regulovanú, t. j. podľa plánu stavanú a riadenú typovú vzorovú dielňu.

Aklimatizoval viaceré druhy rastlín a stromov, z ktorých najvzácnejšie sú agáty a moruše, ale aj javor, jelša, topoľ, buk a smrek. Vypracoval spôsob domáceho spracovania hodvábu a chovu húseníc priadky morušovej. Otcom ho nazývajú aj agátové lesy, ktoré počas svojho života vysadil, tiahnuce sa krajinou od juhu Slovenska až po juh Maďarska.

Svoju činnosť rozšíril o problémy týkajúce sa zdravia ľudí, napríklad: hĺbenie studní poskytujúcich čistú pitnú vodu, výživa roľníkov, životné podmienky, návrh usporiadania mesta atď. a pomáhal sirotám a chudobným ľuďom.

V Maďarsku sú po ňom nazvané školy i múzeá. Tessedik Sámuel je pojem, jeho busta nechýba v žiadnom kompletnejšom panteóne maďarských mysliteľov. Jeho prácu ocenil cisár Jozef II. zlatou medailou. Jeho meno nesie Vysoká škola Samuela Tešedíka sa folklórny súbor Slovákov. Obe so sídlom v juhomaďarskom Sarvaši,

Tvorba:

- **1778** Knižička k čítaniu a k prvným začiatkům školských dítek (ak nerátame Doležalovu Abecedu, bola to vôbec **prvá slovenská detská kniha**),
- **1781** Pokyny pre dekanov čiže školské pripomienky (editor reči J. A. Komenského, ktorú predniesol v roku 1650 v Šarišskom Potoku – Oratio de cultura ingeniorum),
- **1784** Uhorský roľník, čo je a čím by mohol byť (Der Landmann in Ungarn, was er ist und was er sein könnte),
- **1791** Dvanásť paragrafov o uhorskom školstve;

Pochovaný je v Sarvaši.

V jeho šľapajach pokračoval aj **syn Samuel Tešedík ml.** (1777 – 1821). Pracoval ako zememerač na viacerých miestach Uhorska. Napokon pod vedením M. Husára na protipovodňových meraniach a plánoch na ľavostrannom prítokoch Tisy. Zomrel veľmi mladý. Pochovaný je v maďarskom Mezőberény.

slovenských komunitách v zahraničí;

d) za celoživotné dielo, ktorým sa vytvoril významný príspevok trvalej hodnoty pre rozvoj slovenskej vzdelanosti v zahraničí.

Navrhnuť na ocenenie môže:

- a) organizácia Slovákov žijúcich v zahraničí so sídlom mimo územia Slovenskej republiky;
- b) organizácia so sídlom v Slovenskej republike, ktorá má vo svojom predmete činnosti problematiku Slovákov žijúcich v zahraničí.

Návrhy na ocenenie podávajú len právnické osoby. Nie je možné podávať návrhy zo strany fyzických osôb.

O udelení ceny rozhoduje sedemčlenná porota, ktorú každoročne menujú zriaďovatelia.

V porote budú povinne zastúpení zriaďovatelia ceny. Zloženie poroty je spravidla nasledovné:

- a) zástupcovia zriaďovateľov,
- b) zástupca SZSZ, ktorým je spravidla predseda pracovnej skupiny pre školstvo SZSZ alebo iný člen vedenia;
- c) odborník na problematiku krajanského školstva zo Slovenska;
- d) iný člen podľa potreby.

V r. 2012 členmi komisie boli za:

- Spoločnosť pre edukáciu a kultúru v Nadlaku – jej predseda Mgr. Pavel Hlásnik,
- Národnostnú radu slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku – predsedníčka Sekcie pre školstvo a vzdelávanie NRSNM - PaedDr. Svetlana Zolňanová,
- Asociáciu slovenských pedagógov v Srbsku – Mária Andrašíková – jej predsedníčka a učiteľka slovenského jazyka a literatúry na ZŠ Jána Čajáka v Báčskom Petrovci,
- Čabiansku organizáciu Slovákov v Maďarsku – jej predseda Mgr. Michal Lásik – profesor histórie a slovenského jazyka a literatúry Slovenského gymnázia v Békešskej Čabe,
- Celoštátnu slovenskú samosprávu v Maďarsku - Mgr. Edita Pečeňová – riaditeľka Slovenskej MŠ, ZŠ, Gymnázia a študentského domova v Békešskej Čabe,
- za Svetové združenie Slovákov v zahraničí – jeho prvý podpredseda: Mgr. Pavel Hlásnik,
- za SR: (odborník na problematiku krajanského školstva zo Slovenska) - JUDr. Dagmar Hupková – generálna riaditeľka Sekcie medzinárodnej spolupráce MŠVVaŠ SR;